Code No. 3108

CLASS : 9th (Ninth)

Series : 9/Annual Exam.-2025

रोल नं० ☐☐☐☐☐☐☐ 9 1 3

संस्कृत

(Only for Fresh/School Candidates)

*समय : **3** घण्टे]* *[पूर्णांक : **80***

- *कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **8** तथा प्रश्न **15** हैं।*
- *प्रश्न-पत्र में सबसे ऊपर दिये गये **कोड नम्बर** को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।*
- *कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/पन्ने न छोड़ें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें। रोल नं० के अतिरिक्त प्रश्न-पत्र पर अन्य कुछ भी न लिखें और वैकल्पिक प्रश्नों के उत्तरों पर किसी प्रकार का निशान न लगाएँ।*
- *कृपया प्रश्नों के उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

निर्देशः –

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठान् अंकान् प्राप्तये पठनीयः लेखः अपेक्ष्यते।

खण्डः 'क'

(अपठित-अवबोधनम्)

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं संस्कृतेन लिखत –

जीवने धनस्य अत्यधिकं महत्त्वम् अस्ति। धनेन जीवन निर्वाहः भवति। धनं विना वयं कथं भोजनम् अपि प्राप्तुं शक्नुमः ? परन्तु यदि लोभेन वयं अन्धाः भूत्वा अधिकाधिकं धनं प्राप्तुम् इच्छामः, अनुचित साधनानां प्रयोगं कुर्मः, तर्हि तेन धनेन दुःखमेव भविष्यति। तस्य रक्षणे एव समयः व्यतीतः भवति। कोऽपि तद् हरिष्यति इति चिन्ता प्रतिक्षणं वर्धते। अभिमानः विवेकं नाशयति। त्यागेन एव धनस्य संरक्षणं भवति।

(अ) एकपदेन उत्तरत (केवलं *प्रश्नद्वयम्*) – $2 \times 1 = 2$

(i) जीवने कस्य अत्यधिकं महत्त्वम् अस्ति ? धनस्य ।

(ii) जीवन निर्वाहः केन भवति ? धनेन ।

(iii) कः विवेकं नाशयति ? अभिमानः ।

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत (केवलं *प्रश्नद्वयम्*) – 2 × 2 = 4

(i) त्यागेन कस्य संरक्षणं भवति ? धर्मस्य

(ii) प्रतिक्षणं का वर्धते ? विद्या

(iii) धनेन दुःखमेव कदा भविष्यति ? यदा सदुपयोगः न भवति ।

(स) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत। 1

(द) यथानिर्देशम् उत्तरत (केवलं *प्रश्नत्रयम्*) – 3 × 1 = 3

(क) 'भवति' पदे कः लकारः ?

(i) लट् लकारः (ii) लृट् लकारः

(iii) लङ् लकारः (iv) लोट् लकारः

(ख) 'अत्यधिकं' अस्य पदस्य सन्धि विच्छेदपदं किम् ?

(i) अति + अधिकं (ii) अत्य + धिकं

(iii) अत्या + अधिकं (iv) अती + अधिकं

(ग) 'त्यागेन' अस्मिन् पदे का विभक्तिः अस्ति ?

(i) प्रथमा (ii) तृतीया

(iii) चतुर्थी (iv) द्वितीया

(घ) 'भूत्वा' इत्यस्मिन् पदे कः प्रत्ययः ?

(i) ल्यप् (ii) क्त

(iii) क्त्वा (iv) तुमुन्

खण्डः 'ख'

(रचनात्मक-कार्यम्)

2. (क) भवान् रामः। विद्यालयस्य वार्षिकोत्सवः इति विषये मित्रं देवं प्रति लिखितं पत्रं मञ्जूषाप्रदत्तैः पदैः पूरयित्वा लिखत – 5 × 1 = 5

परीक्षाभवनम्

प्रिय मित्र देवः,

सप्रेम नमस्ते।

अत्र (1) कुशलं तत्रास्तु। अहं निज विद्यालयस्य वार्षिकोत्सवस्य (2) वर्णनं करोमि। सप्ताहपूर्वम् एव विद्यालये सर्वे (3) अध्यापकाः छात्राः च वार्षिकोत्सवस्य कार्येषु व्यस्ताः आसन्। हरियाणा राज्यस्य शिक्षा निदेशकः (4) कार्यक्रमस्य अध्यक्षः आसीत्। सः कार्यक्रमम् अतीव प्राशंसत्, योग्येभ्यः (5) छात्रेभ्यः पारितोषिकान् अयच्छत्।

भवतः प्रियः

रामः

मञ्जूषा

कुशलं, अध्यापकाः, वर्णनं, छात्रेभ्यः, कार्यक्रमस्य

(ख) निर्दिष्टचित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः उचितरिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत - 5 × 1 = 5

(क) इदं ..चित्रं...... नदीतटस्य वर्तते।

(ख) तटे .विविधा:. वृक्षाः सन्ति।

(ग) वृक्षेषु ....खगा:.... इतस्ततः तिष्ठन्ति।

(घ) नद्याः जलं निर्मलम् वर्तते।

(ङ) खगाः ...रात्रौ.... नीडेषु निवसन्ति।

मञ्जूषा

रात्रौ, निर्मलम्, खगाः, विविधाः, चित्रं

खण्डः 'ग'

(पठित-अवबोधनम्)

3. निम्नलिखितं गद्यांशं पठित्वा हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत - 1 × 4 = 4

(क) पुरा कस्मिंश्चिद् ग्रामे एका निर्धना वृद्धा स्त्री न्यवसत्। तस्याः च एका दुहिता विनम्रा मनोहरा चासीत्। एकदा माता स्थाल्यां तण्डुलान् निक्षिप्य पुत्रीम् आदिशत्। "सूर्यातपे तण्डुलान् खगेभ्यो रक्ष।" किञ्चित् कालादनन्तरम् एको विचित्रः काकः समुड्डीय तस्याः समीपम् आगच्छत्।

अथवा

(ख) तस्य च गृहे लौहघटिता पूर्व पुरुषोपार्जिता तुला आसीत्। तां च कस्यचित् श्रेष्ठिनो गृहे निक्षेपभूतां कृत्वा देशान्तरं प्रस्थितः। ततः सुचिरं कालं देशान्तरं यथेच्छया भ्रान्त्वा पुनः स्वपुरम् आगत्य तं श्रेष्ठिनम् अवदत् – "भोः श्रेष्ठिन् ! दीयतां मे सा निक्षेपतुला।" सोऽवदत् "भोः नास्ति सा, त्वदीया तुला मूषकैः भक्षिता" इति।

4. अधोलिखितश्लोकस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत – 1 × 4 = 4

(क) प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः।
तस्माद् तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता।।

अथवा

(ख) वृद्धोऽहं त्वं युवा धन्वी सरथः कवची शरी।
न चाप्यादाय कुशली वैदेही मे गमिष्यसि।।

5. अधोलिखितासु सूक्तिषु मात्र*द्वयोः* सूक्त्योः भावार्थं हिन्दीभाषया लिखत – 2 × 2 = 4

(क) परोपकाराय सतां विभूतयः।

(ख) क्षिप्रमक्रियमाणस्य कालः पिबति तद्रसम्।

(ग) "भवता घृतोत्पतिरहस्यम् व्याख्यातम्।।"

अथवा

अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः उचित पदानि चित्वा पूरयत –

श्रूयतां धर्मसर्वस्वं श्रुत्वा चैवावधार्यताम्।
आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत्।।

अन्वयः –

(1) धर्मसर्वस्वं श्रूयतां श्रुत्वा च एव (2) अवधार्यताम्
आत्मनः (3) प्रतिकूलानि परेषां न (4) समाचरेत्

मञ्जूषा

समाचरेत्, प्रतिकूलानि, धर्मसर्वस्वं, अवधार्यताम्

6. अधः प्रदत्तं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन पूर्णवाक्येन लिखत (केवलं *प्रश्नत्रयम्*) – 3 × 1 = 3

अत एव अस्माभिः प्रकृतिः रक्षणीया। तेन च पर्यावरणं रक्षितं भविष्यति। प्राचीनकाले लोकमङ्गलाशंसिन ऋषयो वने निवसन्ति स्म। यतो हि वने सुरक्षितं पर्यावरणमुपलभ्यते स्म। तत्र विविधा विहगाः कलकूजिश्रोत्ररसायनं ददाति।

प्रश्नाः –

(क) लोकमङ्गलाशंसिनः ऋषयः कुत्र निवसन्ति ? वने

(ख) वने सुरक्षितं किम् उपलभ्यते स्म ? पर्यावरणम्

(ग) 'भविष्यति' पदे कः लकारः ? ~~लृट~~ लृट लकारः अस्ति ।

(घ) लोकमङ्गलाशंसिन ऋषयः अनयोः विशेषणं पदं किम् ? 'लोकमङ्गलाशंसिन' अस्ति ।

7. निम्नलिखितंश्लोकं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन पूर्णवाक्येन लिखत (केवलं *प्रश्नद्वयम्*) - 2 × 1 = 2

वृत्तं यत्नेन संरक्षेद् वित्तमेति च याति च।
अक्षीणो वित्ततः क्षीणो वृत्ततस्तु हतो हतः।।

प्रश्नाः -

(क) यत्नेन किं रक्षेत् ? यत्नेना वृत रक्षेत ।

(ख) किम् एति च याति च ? वित्तम् एति-च याति च ।

(ग) 'यत्नेन' पदे का विभक्ति ? 'यत्नेन' पदे तृतीया विभक्ति अस्ति ।

8. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य कोष्ठकात् चित्वा प्रश्ननिर्माणं कुरुत (केवलं *प्रश्नत्रयम्*) - 3 × 1 = 3

(क) मथ्यमानस्य दध्नः अणिमा ऊर्ध्वं समुदीषति। (कस्य, कः)

(ख) तपोदत्तः तपश्चर्यया विद्यामवाप्तुं प्रवृतोऽस्ति। (कया, कस्मै)

(ग) वनवृक्षाः निर्विवेकं छिदन्ते। (कैः, कस्मात्)

(घ) कुक्कुरः मानुषाणां मित्रम् अस्ति। (केषां, कस्मै)

(ङ) जीर्णधनः विभवक्षयात् देशान्तरं गन्तुमिच्छन् व्यचिन्तयत्। (कः, कस्मिन्)

9. प्रश्नपत्रे लिखित श्लोकान् विहाय *'शेमुषी भाग-1'* पुस्तकाद् *एकं* कण्ठस्थं श्लोकं संस्कृतभाषया लिखत। 1 × 4 = 4

खण्डः 'घ'

(अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्)

10. (क) स्वरसन्धेः *अथवा* अयादिसन्धेः परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1 × 2 = 2

(ख) अव्ययीभावसमासस्य *अथवा* द्विगुसमासस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1 × 2 = 2

(ग) करणकारकस्य *अथवा* अपादानकारकस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1 × 2 = 2

11. यथानिर्दिष्टानि शब्दरूपाणि लिखत (केवलं *प्रश्नचतुष्टयम्*) - 4 × 1 = 4

(क) 'देव' शब्दस्य चतुर्थी - एकवचने। देवाय

(ख) 'फलम्' शब्दस्य प्रथमा - बहुवचने। फलानि

(ग) 'साधु' शब्दस्य तृतीया - द्विवचने। साधुभ्याम

(घ) 'मुनि' शब्दस्य षष्ठी - बहुवचने। मुनीनाम

(ङ) 'किम्' (पु०) द्वितीया – एकवचने। कम्

(च) 'लता' शब्दस्य पंचमी – द्विवचने। लताभ्याम्

12. यथानिर्दिष्टानि धातुरूपाणि लिखत (केवलं *प्रश्नचतुष्टयम्*) – 4 × 1 = 4

(क) 'भू' धातोः लट् लकारस्य प्रथमपुरुष – एकवचने। भवति

(ख) 'पठ्' धातोः लृट् लकारस्य मध्यमपुरुष – द्विवचने। पठिष्यथः

(ग) 'स्था' (तिष्ठ) धातोः लोट् लकारस्य उत्तमपुरुष – बहुवचने। तिष्ठाम

(घ) 'गम्' धातोः लङ् लकारस्य प्रथमपुरुष – एकवचने। अगच्छत्

(ङ) 'लिख्' धातोः विधिलिङ्ग लकारस्य मध्यमपुरुष – द्विवचने। लिखेतम्

(च) 'लभ्' धातोः लट् लकारस्य प्रथमपुरुष – एकवचने। लभते

13. प्रदत्तोपपदविभक्ति वाक्येषु उचितविभक्तिं कोष्ठकात् चित्वा लिखत (केवलं *प्रश्नत्रयम्*) – 3 × 1 = 3

(क) वृक्षात् ...... पत्राणि पतन्ति। (वृक्षात्, वृक्षेण)

(ख) अलम् कोलाहलेन (कोलाहलेन, कोलाहलं)

(ग) नगरं ...... उभयत वृक्षाः सन्ति। (नगरं, नगरस्य)

(घ) ...शिवाय... नमः। (शिवं, शिवाय)

(ङ) बालकः .सिंहात्.. बिभेति। (सिंहात्, सिंहः)

14. निम्नक्रियापदेभ्यः उपसर्गान् पृथक् कृत्वा लिखत (केवलं *प्रश्नद्वयम्*) – 2 × 1 = 2

(क) प्रतिभाति = प्रति + भाति

(ख) वितरन्ति = वि + तरन्ति

(ग) उपगता = उप + गता

खण्डः 'ङ'

(पाठाधारिताः बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः) 17 × 1 = 17

15. अधोनिर्दिष्टेषु प्रश्नेषु प्रदत्तवैकल्पिक चतुर्भ्यः उत्तरेभ्यः एकं *शुद्धम्* उत्तरं चित्वा लिखत –

(क) 'नीरसः' इत्यस्य विलोमपदं किम् ?

(i) सरसः ✓ (ii) नवीनम्

(iii) आम्रम् (iv) कटुः

(ख) 'आम्रम्' इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं किम् ?

(i) रसालः ✓ (ii) तरुः

(iii) पत्रम् (iv) पृथ्वीम्

(ग) 'समीरः' इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं किम् ?

(i) पवनः
(ii) जलम्
(iii) अग्निः
(iv) अम्बुः

(घ) 'सूर्योदयः' इत्यस्य पदस्य विलोमपदं किम् ?

(i) सूर्यास्तः
(ii) सर्वोदयः
(iii) सूर्य उदयः
(iv) सूयोर्दयः

(ङ) 'दृश् + क्त्वा' इत्यस्य संयोगे किं रूपम् ?

(i) द्रष्ट्वा
(ii) दृशत्वा
(iii) दृष्ट्वा
(iv) दर्शयित्वा

(च) 'विज्ञातुम्' इत्यस्मिन् पदे कः प्रत्ययः ?

(i) शतृ
(ii) शानच्
(iii) क्त्वा
(iv) तुमुन्

(छ) 'न + इच्छामि' इत्यत्र किं सन्धिपदम् ?

(i) नोच्छामि
(ii) नेच्छामि
(iii) निच्छामि
(iv) न इच्छामि

(ज) 'मासान्ते' इत्यत्र कः सन्धि विच्छेदः ?

(i) मास + अन्ते
(ii) मास + न्ते
(iii) मासा + अन्ते
(iv) मास + आन्ते

(झ) 'जन्तवः' केन तुष्यन्ति ?

(i) कटुवाक्यप्रदानेन
(ii) प्रियवाक्यप्रदानेन
(iii) प्रिय मित्रेण
(iv) प्रियफलेन

(ञ) 'पंचवटी' इत्यस्मिन् पदे कः समासः ?

(i) द्विगु समासः
(ii) कर्मधारय समासः
(iii) द्वन्द्व समासः
(iv) बहुव्रीहि समासः

(ट) 'जलप्रवाहे' इत्यस्य पदस्य विग्रहपदं किम् ?

(i) जलं प्रवाहं
(ii) जले प्रवाहे
(iii) जलस्य प्रवाहे
(iv) जलात् प्रवाहे

(ठ) 'षण्णवतिः' इत्यस्मिन् पदे का संख्या ?

(i) 60 (ii) 90

(iii) 96 (iv) 95

(ड) '75' अङ्कस्थाने किं संख्यावाचीपदम् ?

(i) पञ्चाशीतिः (ii) पञ्चषष्टिः

(iii) पञ्चनवतिः (iv) पञ्चसप्ततिः

(ढ) 'प्रीतः बालकः' अत्र किं विशेषणपदम् ?

(i) बालकः (ii) प्रीतः

(iii) भ्रमितः (iv) प्रीतः बालकः

(ण) 'लुब्धा वृद्धा' अत्र किं विशेष्यपदम् ?

(i) लुब्धा (ii) वृद्धा

(iii) लुब्धा वृद्धा (iv) लुब्धायाः

घटिकां दृष्ट्वा समयेन रिक्तस्थानं संस्कृत पदेन पूरयत –

(त) बालकः प्रातः .... वादने उतिष्ठति।

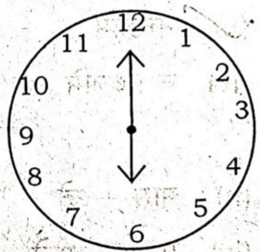

(i) पञ्च (ii) सप्त

(iii) षड् (iv) अष्ट

(थ) अहं सायं .... गृहं गच्छामि।

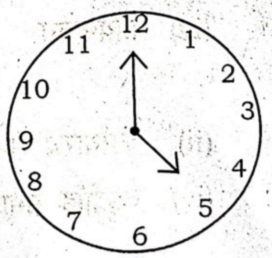

(i) पंचवादने (ii) सप्तवादने

(iii) नववादने (iv) द्वादशवादने